

Йоан Екзарх

есе

Виктория Карова '2005

Днес често пъти ни се налага да слушаме как българската нация е попаднала в лапите на бездуховността, как ценностите, които са били общовалидни за поколения наред, днес вече са отживелица и то не като резултат от отминаващото време, а от плодовете, които берем вследствие на настъпилата демокрация. От една страна политиците представя България като “Швейцария на Балканите”, с едничката цел да спечелят активи за следващ мандат, от друга ставаме свидетели на критики и амбиции за корекции в националния ни манталитет от страна на ЕС и чудно защо ли. Но същевременно се забелязва тенденция към обезверяване, че ние наистина сме една велика нация, която въпреки 5-те века турско владичество е успяла да се съхрани. Която въпреки 45 години комунизъм успешно се движи по пътя на демокрацията. Нация, която е дала на света не само българското кисело мляко, овчарската салата, Христо Стоичков и какво ли още не. Сякаш имаме нужда да се върнем към старите си корени и да прибягнем до метода на Бай Ганьо за повдигане на националното самочувствие – да се бием гордо в гърдите и да викаме: “Булгар! Булгар! Горд съм, че съм българин”. Вярно, изглежда, че днес се оказва твърде сложно за редица от нас да намерят път към истинското, българското национално самоопределяне. Но си струва да се върнем към историята, за да се научим да ценим настоящето.

Още през десети век е имало ерудирани българи, които са били наясно с това, от какво се е нуждаела една държава, за да просъществува и да се обособи със своя култура, език, писменост, религия и име на цивилизована общност. Дори и тривиално, но в не един и два учебника или справочника по история четем, че хората, които са започнали очертаването на българската народопсихология и облика, в който я виждаме днес, са народните будители, към които причисляваме Черноризец Храбър, Константин Преславски, а по-късно Паисий Хилендарски, Софроний Врачански и др. Нашето училище носи името на един от тях. Йоан Екзарх. Един от най-блестящите представители на бележития Симеонов Златен век.

Йоан Екзарх е бил един от приближените на царя. Вероятно учил в прочутата по онова време Магнаурска школа и по своята образованост надминавал всички свои съвременници, с изключение на Симеон. Йоан Екзарх бил философ, догматик, поет, граматик и проповедник. Произведенията му били предназначени за задоволяване нуждите предимно на издигнатите в умствено отношение среди на тогавашната интелигенция.

Йоан Екзарх е бил както даровит преводач, така и автор на самостоятелни произведения. Негови творби са: преводът на Дамаскиновото “Богословие”, известно още като “Небеса”, “Шестоднев” и няколко проповеди.

В българската литература и история се смята, че “Шестоднев” е едно от най-значителните произведения в старобългарската литература – по обем, съдържание, идеи. Главната причина е, че Йоан Екзарх влиза в ролята на наставник, проповедник,

който възпитава читателя и слушателя в нравствено отношение. При написването му Йоан Екзарх се е ръководил преди всичко от “тъждеството на мисълта, а не от тъждеството на думите”, което го поставя на пиедестал, защото той се оказва личност, чиято движеща сила не се изразява просто в оставянето на думи на един празен лист, а в оставянето на думи, за които той е знаел, че ще допринесат по някакъв начин към изграждането на българската средновековно-културна традиция.

Това, което Йоан Екзарх оставя в наследство е едно видно възхищение и преклонение към начетеността, любознателността и книжовността. Сякаш модерно звучат и днес думите му: „И ако онези, които се насищат с пиене и ядене, биват румени и сияещи, и весели, то колко повече онзи, който се храни с мислите на Божиите дела, като ги съзерцава и се краси с тях...” Като подрастващо поколение ставаме свидетели на много „румени и сияещи” млади хора, които често пъти стават подвластни не на емоционалния свят, който според Йоан Екзарх предлагат книгите, а на алкохол, joint а някои посягат дори и към най-тежкото или както казва поетът: „Линее наш`то поколение”. Но наистина, ако трябва да сме честни, на нито един млад човек нито в ЕГ”Йоан Екзар”, нито в което и да е друго училище в България не му е приятно да слуша какви са били ценностите едно време и какви са сега. И може би дори звучи някак глупаво и не на място да се говори за това как днешното поколение било такова и онакова и как някак си се изгубила нишката и следата на миналото и на всички морални и нравствени норми, на които са били възпитавани предците ни. И все пак, ревностен радетел на духовното над материалното издигане като Йоан Екзарх, заслужава поне да бъде разгледан като един титан в българската културна традиция, като човек, чието име, носейки не само в жълтите си книжки, т.е. презряните от доста от нас бележници, име, което споменаваме всеки път при запознанство с някои младеж, който искаме да впечатлим, изтъквайки, че учим в т.нар. елитно училище, име, което произнася всеки един 12-окласник на последния и така чакан последен учебен ден. Име, което звучи у нас по волейболни мачове, олимпиади, състезания. Име, което до такава степен ни се набива в главите, че започваме дори да забравяме всъщност за какво служи тази институция и злоупотребяваме с това, което ни се позволява да правим в училище или пък дори прибягваме до неща, които са далеч от разрешеното.

И все пак, най-важното за нас не само като подрастващи, но и като човешки същества, е да бъдем щастливи. Самият Йоан Екзарх смята, че всеки ще бъде много радостен, като разбере за кого е създаден светът – за човека, за неговата радост и полза. За хората той винаги говори като за висша класа същества, които обаче се нуждаят от поучение. Е, не от типа поучение, което получаваме от мама и тате, мислейки си: „ Да, да, на мен в едното влиза и от другото излиза”, а поучение, което дават само едни възвишени хора, които чрез фигуративно представяне на мъдрости, изпращат посланията си до редица хора, готови да прогледнат. Една от най-известните, внушителни и запомнящи се истории, с които свързваме Йоан Екзарх, е разказът за рака от „Шестоднев”. „Ракът обича твърде много месото на стридите, но му е трудно да ги лови, защото обвивката им е твърда черупка, та по този начини не може да им вреди. Затова, когато ги забележи да се препичат на тихо място, разтваряйки срещу слънцето своите черупки, той ги издебва тайно, взема камъче и го хвърля между черупките и така не им позволява да се свият и

затворят. Това, което ракът не може да направи със сила, той постига с хитрост. Така че злобата съществува и между тези, които са неразумни и безсловесни.”

Нашето място, като наследници не само на един наистина велик народ, не само като наследници на един велик човек – Йоан Екзарх, не само като наследници на едно име и една традиция на 35 годишно училище не трябва да е сред неразумните и безсловесните! Училището е не само учреждение, където получаваме знания на книга, както се казва: „Хората правят училището”, което значи, че ние сме тези, които съставят облика на това учреждение и ще изваят образа му не само в съзнанието на нас, като хора, които са отредили години от живота си на идеята да си ученик в езикова гимназия, но и на всички, онези, които всяка година са гости на училището по празници, онези, които ... Изобщо, да си в ЕГ „Йоан Екзарх” е двустранен процес. Ние получаваме знания за света, знания за самите себе си, влияем на хората около себе си, понякога положително, понякога не, и все пак: „Накрая не е важно какво ще сме научили, а какви хора ще излезем”. Това, което наистина има значение е дали ще сме изградили нещо, което впоследствие ще служи за основа на изграждането на по-големи въздушни кули от цели и мечти. И ако досега всичко звучеше някак критично относно училищната действителност „качествата” на подрастващите, сякаш утешително звучи поне фактът, че ако някои качества на водните животни (както беше при рака) водят до аналогия с отрицателни качества на хората, то според Йоан Екзарх други черти, които той описва в „Шестоднев”, са достойни за подражание. Той се възхищава на това как Бог е устроил рибите да бъдат единни в преселението си от море на море, как се движат като реки заедно, как в живота си знаят своите територии и не отнемат чужда територия. „Рибата прекосява толкова морски ширини, за да намери онова, което ѝ е потребно.” Така и ние ще трябва да прекосим много и различни територии, да завоюваме нови, непознати пространства, да определим кой ще е нашият коралов риф и дали ще си струва усилия, жертви, годините живот, които ще сме му посветили. И поне началния си тласък ще сме го дължали на едно училище, на едно име, на един човек, Йоан Екзарх, който чрез своя опит, желание, амбиция да остави нещо СЛЕД и ЗА хората, е дал по нещо не само на българската култура, религия, литература и история като цяло, но и на самите нас като хора, които постепенно навлизат в живота, избирайки индивидуално какъв да е той.